

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.088
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка*

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
Косовича Віталія Мирославовича
на дисертацію Тарасенко Христини Юріївни
на тему: «Охорона прав інтелектуальної власності у сфері будівництва»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. На сьогодні, сфера будівництва є чи найбільш розвиненим і активним сектором економіки нашої держави. Зважаючи на потребу відбудови житлових масивів та адміністративно-технічних будівель, зруйнованих внаслідок ракетних та артилерійських обстрілів, галузь будівництва стане однією із центральних галузей, у яку залучатимуться фінансові інвестиції.

Сучасне будівництво вирішує не лише питання створення приміщення для розміщення людей. Будівництво сьогодні – це про стиль, дизайн, відображення ідей автора, ергономічне використання ресурсів альтернативної енергії, розумне керування системами будівлі. Відтак, значний пласт створених в результаті процесу будівництва результатів діяльності є наслідком інтелектуальної (творчої) діяльності людини. Такі результати отримують правову охорону як об'єкти права інтелектуальної власності, а їх створення (чи отримання відповідних документів) є підставою для виникнення у їх творців особистих (немайнових) та майнових прав інтелектуальної власності.

На актуальність обраної тематики дисертаційного дослідження вказує те, що обрана тема є чи не найпершим комплексним дослідженням охорони прав інтелектуальної власності у будівництві. Проведене наукове дослідження стосується не лише сфери авторського права на твори архітектури, але й вирішує важливі дослідницькі завдання у царині особливостей правової охорони об'єктів патентного права, засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у галузі будівництва.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності»

(№ ДР 0116U001651, 2016-2018 рр.), «Новелізація законодавства України у сфері інтелектуальної власності та його гармонізація з правом Європейського Союзу» (№ ДР 0119U002408, 2019-2021 рр.), «Національні та світові стандарти правової охорони інтелектуальних, інформаційних та корпоративних прав» (№ ДР 0122U200301, 2022-2024 рр.).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою Радою Львівського національного університету імені Івана Франка 06.12.2017 р. (протокол № 43/12).

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації. Дисертантка науково та системно обґрунтувала вибір тематики наукового дослідження, її актуальність, чітко та правильно визначила мету, завдання, об'єкт та предмет наукового дослідження. Водночас, авторка вірно окреслила коло обраних методів наукового пізнання, що дозволило всебічно розглянути особливості охорони прав інтелектуальної власності у сфері будівництва. Усі поставлені у дисертаційній роботі завдання, сформульовані на основі загальної мети наукового дослідження, були вирішені, та підкріплені обґрунтованими загальними висновками у роботі. Проведене дослідження стало підставою для формулювання дисертанткою у висновках обґрунтованих змін і доповнень до національного законодавства з питань охорони прав інтелектуальної власності у сфері будівництва.

На сьогодні, проведене Тарасенко Х.Ю. наукове дослідження є першим комплексним дослідженням специфіки правової охорони прав інтелектуальної власності у сфері будівництва, окреслює правовий статус спеціальних суб'єктів інтелектуальної власності у будівництві, особливості правової охорони таких результатів інтелектуальної (творчої) діяльності, як: дизайн інтер'єру, фасаду та ландшафту об'єкта будівництва, проектної документації та системи розумного будинку.

Оцінка змісту дисертації та її основних положень. Проведене Тарасенко Х.Ю. дослідження є логічним, системним за своєю структурою та аргументованим науковим дослідженням. Дисертація складається із: анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, ґрунтовних загальних висновків, списку використаних джерел, що відповідає вимогам щодо дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Зміст кожного розділу підпорядковано меті та завданням дослідження. Висновки вирішують поставлені у дисертаційному дослідженні наукові завдання.

Так, у *першому розділі* дисертації авторка ґрунтовно досліджує концептуальні засади свободи творчості у будівництві, окреслює та висвітлює зміст загальносоціальних меж реалізації права на свободу творчості у будівництві. Окрім цього, дисертантка виділяє спеціальні (галузеві) межі реалізації права на свободу творчості, які є притаманними виключно для сфери будівництва, розкриває їх поняття та зміст, наводить приклади таких меж.

Також дисертантка слушно зауважує, що правовий режим проектної документації як твору архітектури поширюється на креслення, малюнки, схеми, ескізи у разі, якщо вони відповідають вимогам, встановленим державними будівельними нормами і правилами та створені відповідним суб'єктом. В іншому разі – вони підлягають авторсько-правовій охороні як твори образотворчого мистецтва: «малюнки, креслення і схеми, що стосуються архітектури», а відтак – їх створення не може бути підставою для виникнення у автора додаткових прав, передбачених Законом України «Про архітектурну діяльність».

Авторка дає визначення поняттю «результати інтелектуальної (творчої) діяльності у сфері будівництва» та «об'єкти права інтелектуальної власності у сфері будівництва», розмежовуючи їх.

Заслуговує на увагу висновок дисертантки про те, що припинення дії кваліфікаційного сертифікату архітектора (інженера) є підставою для обмеження його в реалізації спеціальних прав (права на внесення змін до проекту, права на участь в подальшій реалізації проекту та ін.). У той же час, припинення дії кваліфікаційного сертифікату не позбавляє архітектора (інженера) його класичних особистих немайнових та майнових авторських прав. Так, архітектор (інженер) має право на використання твору іншими способами, відмінними від участі у впровадженні проекту в життя, якщо інше не передбачено договором між ним та замовником проекту.

У *другому розділі* дисертаційного дослідження Тарасенко Х.Ю. дає науковий обґрунтований аналіз правовідносин інтелектуальної власності у сфері будівництва, окреслюючи характеристику кожного із елементів таких правовідносин відповідно до класичного теоретичного поділу правовідносин на їх суб'єктів, об'єкти та зміст.

Так, досліджуючи питання правового статусу суб'єктів правовідносин інтелектуальної власності у сфері будівництва, авторка слушно зауважує, що у разі, якщо архітектор залучив до створення проектної документації інших фахівців – архітекторів (інженерів), може виникнути співавторство на створені ними об'єкти авторського права, якщо залучені особи внесуть власний творчий внесок у створювану проектну документацію. Якщо над розробленням проектної документації працює колектив авторів, з яких не всі мають статус архітекторів, такі особи не набуватимуть спеціальних прав, передбачених Законом України «Про архітектурну діяльність», але набуватимуть класичних майнових та особистих немайнових авторських прав як співавтори твору архітектури.

Новаторським є висновок авторки про те, що в законодавстві України слід передбачити свободу панорами для особистих, освітніх та інформаційних потреб. Окрім цього, запропоновано передбачити можливість відтворення творів архітектури, які знаходяться в громадських місцях, з комерційною метою з окремим застереженням щодо можливості автора отримати фіксований відсоток

від прибутку від такого комерційного використання. Запропоновано доповнити ст.30 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відповідними положеннями.

Безумовно, заслуговує на увагу також висновок дисертантки про те, що специфіка зведення будівлі (споруди) полягає у тому, що: по-перше, такі дії є способом використання проектної документації (як об'єкту первинного щодо реально збудованої будівлі); по-друге, внаслідок таких дій створюється новий твір архітектури – реально існуючий об'єкт архітектури чи містобудування; по-третє, внаслідок цих дій створюється новий об'єкт права власності.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений науковому аналізу особливостей правової охорони окремих результатів інтелектуальної (творчої) діяльності у сфері будівництва, зокрема: проектної документації, інтер'єру, екстер'єру, ландшафту об'єкту будівництва та системи розумного будинку.

Слушним є висновок авторки про те, що сам по собі факт створення і передання проектної документації на підставі договору без дозволу її втілення в життя не відповідає меті створення проекту. Ціллю створеної проектної документації, за замовчуванням, є її реальна можливість і необхідність втілення в життя, а отже – її безпосереднє використання в будівництві. Відтак, самим фактом передання проектної документації замовнику виконавець (проектант) надає «мовчазну згоду» (ліцензію) на його використання.

Окрім цього, заслуговує на увагу науковий висновок дисертантки про те, що правова охорона від незаконного відтворення дизайну ландшафту (як об'єкту авторського права) повинна надаватись в межах первинно створеного об'єкту, незалежно від того, чи мітить він декоративні стаціонарні елементи, чи забезпечується стійкість форми озеленення (шляхом обрізування та відповідного моделювання) та стійкість зовнішнього вигляду у кожен із пір року. Своєю чергою, усі наступні зміни форми та зовнішнього вигляду ландшафтного дизайну, які відбуваються внаслідок природних характеристик озеленення, не є результатом творчої діяльності їх автора, адже він не докладає жодних (інтелектуальних, організаційних, фізичних) зусиль до цього процесу. Відтак, подальші варіації ландшафтного дизайну не слід розглядати як варіанти похідних творів автора.

Слід погодитись та відзначити висновок авторки про те, що у разі, якщо розробник системи розумного будинку має на меті використання в своїй системі запатентованих винаходів (корисних моделей), охоронюваних промислових зразків інших осіб із комерційною метою, то такі дії повинні здійснюватись або за попередньою згодою патентовласників, або ж шляхом придбання правомірно введених в господарський обіг продуктів за принципом «вичерпання прав».

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що запропоновані дисертанткою висновки, яких авторка дійшла на підставі проведеного ґрунтовного наукового дослідження,

можуть бути використані в науково-дослідній сфері для подальших теоретико-прикладних досліджень проблематики, пов'язаної із охороною прав інтелектуальної власності у сфері будівництва; у правотворчій діяльності – для підготовки законопроектів про внесення змін та доповнень до актів законодавства у сфері інтелектуальної власності; у правозастосуванні – у договірній практиці, у досудовому врегулюванні спорів, що виникають з приводу прав інтелектуальної власності у сфері будівництва та при вирішенні судових спорів; у навчальному процесі – при викладанні курсів «Право інтелектуальної власності», «Патентне право», спеціальних курсів з проблематики права інтелектуальної власності, підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій з відповідних навчальних дисциплін.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Проведене Тарасенко Х.Ю. дисертаційне дослідження є самостійним, обґрунтованим, системним та логічно завершеним науковим дослідженням. Матеріали дисертації пройшли відповідну апробацію, були предметом обговорення на наукових конференціях. Найбільш вагомі результати дослідження висвітлені у наукових працях: у 4 наукових статтях, 3 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні, 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження виконане згідно із усіма вимогами законодавства України про авторське право: містить належним чином оформлені посилання на використані дисертанткою у тексті роботи джерела. Авторкою надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані належні методи дослідження. У проведеному дисертанткою науковому дослідженні, оформленому у дисертаційну роботу, випадків плагіату не виявлено. Вищезазначене дозволяє дійти висновку про дотримання Тарасенко Х.Ю. вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження. Високо і позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, також слід висловити деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Авторкою зроблено слушний висновок про те, що загальносоціальні межі реалізації права на свободу творчості – це межі реалізації права на свободу творчості, які базуються на загальних принципах права, нормах моралі, загальнолюдських цінностях і правилах співжиття у суспільстві. Далі – авторка вводить та розкриває зміст поняття (галузевих) меж реалізації права на свободу творчості у будівництві. Зокрема, галузевими межами реалізації права на свободу творчості у будівництві авторка розуміє вимоги, дотримання яких є необхідним для надання правової охорони результатам інтелектуальної діяльності у сфері будівництва як об'єктам права інтелектуальної власності (зокрема, наявність відповідного правового статусу суб'єктів, які створюють об'єкт інтелектуальної

власності; відповідність форми і змісту результату творчої діяльності встановленим вимогам).

Видається, що необхідно уточнити, чому вказані умови авторка відносить саме до спеціальних меж здійснення права на свободу творчості у будівництві, деталізувати одним-двома реченнями їх зміст. Наприклад, уточнити, що така межа реалізації права на свободу творчості у будівництві, як-от: «відповідність форми і змісту результату творчої діяльності встановленим вимогам» впливає із необхідності дотримання при створенні проектної документації вимог до її форми, складу і змісту вимогам ДБН, містобудівній документації та ін.

2. Позитивно оцінюю висновок дисертантки про те, що якщо над розробленням проектної документації працює колектив авторів, з яких не всі мають статус архітекторів, такі особи не набуватимуть спеціальних прав, передбачених Законом України «Про архітектурну діяльність», але набуватимуть класичних майнових та особистих немайнових авторських прав як співавтори твору архітектури.

Водночас, цей висновок потребує доповнення. Зокрема, йдеться про можливість потенційних співавторів: архітектора (інженера) та осіб, які не мають такого статусу, але працювали над створенням проектної документації обумовити інший розподіл прав у договорі. Тому, слухним видається доповнити цей висновок зауваженням: «якщо інше не передбачене договором між ними (архітектором та особами, які такого статусу не мають)».

3. Дисертантка робить слухний висновок про те, що законодавець обґрунтовано не передбачає кореспондуючого обов'язку власника чи користувача об'єкта архітектури, в якому втілено твір архітектури, надати доступ та (або) не перешкоджати фото чи відео фіксації, з огляду на те, що право на фото (відео) зйомку об'єкта архітектури автора тісно межує із правом особи на недоторканність житла (іншого приміщення чи сховища), правом на повагу до приватного життя, та засадою непорушності приватної власності. Водночас цей висновок потребує певного уточнення, оскільки до кінця не зрозуміло, яким чином на рівні закону та/або правозастосування повинно забезпечуватися особисте немайнове право автора твору архітектури фотографувати, здійснювати відеозйомку відповідного об'єкта архітектури як об'єкта авторського права, адже це право гарантовано законом (аб. 2 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про архітектурну діяльність»). Очевидно, що вказана норма потребує певних змін, оскільки ефективно не регулює відповідні відносини.

Водночас, вищезазначені зауваження та пропозиції не применшують високої оцінки проведеного наукового дослідження.

Загальний висновок щодо дисертації. Дисертаційна робота Тарасенко Х.Ю. свідчить про здійснений глибокий змістовний науковий аналіз обраної тематики, вміння дисертантки бачити актуальні проблеми інтелектуальної власності у сфері

будівництва. Дисертація містить наукову новизну, є системним та аргументованим науковим дослідженням. Проведене наукове дослідження та висловлені дисертанткою висновки мають важливе теоретичне та практичне значення.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація на тему: «Охорона прав інтелектуальної власності у сфері будівництва» відповідає вимогам, закріпленим у Наказі Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Тарасенко Христина Юріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

**завідувач кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
доктор юридичних наук,
професор**

Віталій КОСОВИЧ